

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.17>

Опара Н. Г.,
аспірантка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ УМОВ ПРАЦІ ЖУРНАЛІСТІВ

Анотація. У статті досліджуються особливості правового регулювання окремих умов праці журналістів, а також вносяться пропозиції про вдосконалення актів чинного законодавства України в цій сфері.

Встановлено, що особливості правового регулювання трудових відносин журналістів закріплені спеціальними нормами і зумовлені специфічними рисами та умовами журналістської діяльності, передбаченими ст. 12 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів». Диференціація правової регламентації трудових відносин журналістів за зазначеним підставами проявляється у встановленні додаткових гарантій і пільг нормами розділу IV цього Закону.

Обґрунтовано висновок, що недоліком окремих норм розділу IV Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» про особливості трудових відносин журналістів є те, що ці норми не зазнали змін з моменту прийняття Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 року і не враховують положення деяких законодавчих актів, прийнятих уже після набрання чинності цим Законом. У зв'язку з цим запропоновано викласти частину першу ст. 13 Закону в новій редакції. Аргументовано необхідність внесення змін до частини другої ст. 13 цього Закону з метою приведення її у відповідність до актів чинного законодавства України.

Зазначено про доцільність виключення зі ст. 13 Закону частини третьої про відпустки журналістів, оскільки зазначені норми не є складовою правового інституту «Охорона праці». Запропоновано доповнити розділ IV Закону окремою статтею 13¹ «Робочий час та час відпочинку журналістів».

Доведено необхідність належного використання на практиці механізму договірного регулювання особливих і специфічних рис журналістської діяльності на основі системи колективних угод і колективного договору з урахуванням прямого законодавчого припису про це у низці статей Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів».

Ключові слова: журналіст, специфічні риси та умови журналістської діяльності, трудові відносини журналістів, умови праці журналістів, законодавство України.

Опара N. G. Peculiarities of certain working conditions of journalists

Abstract. The author of the article has studied the legal regulation of certain working conditions of journalists, as well as proposals for improving the acts of the current legal legislation of Ukraine in this sphere.

It has been established that the peculiarities of the legal regulation of the labor relations of journalists are fixed by special norms and determined by the specific features and conditions of journalistic activity provided in article 12 of the Law of Ukraine «On State Support of Mass Media and Social Protection of Journalists». The differentiation of the legal regulation of the labor relations of journalists on that points that has been specified appears in the establishment of additional guarantees and benefits by the norms of Section IV of this Law.

The conclusion is justified, that the disadvantage of certain norms of Section IV of the Law of Ukraine «On State Support of Mass Media and Social Protection of Journalists» about peculiarities of journalists' labor relations is that these norms have not changed since the adoption of the Law of Ukraine «On State Support of Mass Media and Social protection of journalists» dated September 23, 1997 and do not take into account norms of some legislative acts adopted after this Law that has been entered into force. According to this, it is proposed to set out the first part of article 13 of the Law in the new version. The necessity of making changes to the second part of article 13 is argued in order to bring it into line with the acts of the current legislation of Ukraine.

It is specified about expediency of the exclusion from article 13 of this Law the third part of it about journalists' vacations, because these norms are not part of the «Labor Protection» legal institute. It is proposed to addit Chapter IV of the Law with a separate article 13-1 «Working time and rest time of journalists».

The necessity of proper use in practice of the mechanism of contractual regulation of specific features and conditions of journalistic practice on the basis of the system of collective agreements and collective contract,

taking into account with the direct legislative prescription about this in a number of articles of the Law of Ukraine «On State Support of Mass Media and Social Protection of Journalists».

Key words: *journalist, specific features and conditions of journalistic practice, labor relations of journalists, working conditions of journalists, legislation of Ukraine.*

Вступ. Особливості правового регулювання трудових відносин за участю журналістів закріплені спеціальними нормами і зумовлені специфічними рисами та умовами журналістської діяльності. Останні передбачені, зокрема, ст. 12 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» [1]. Ідеться про такі специфічні риси та особливості журналістської діяльності, як «інтенсивність інтелектуальної праці, її нерегульована тривалість за умов жорсткої регламентації редакційного і технологічного циклу підготовки та випуску видань і програм», «постійно значне морально-психологічне навантаження і напруженість, виконання службових обов'язків і реалізація творчих планів у стресових ситуаціях», «систематичне перебування у відрядженнях та роз'їздах, включаючи відрядження до місць надзвичайних подій, професійна творча діяльність в екстремальних умовах, виконання спеціальних завдань з ризиком для здоров'я і життя», «прояви морально-психологічного тиску, погрози та безпосередні загрозові дії проти журналіста у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків» та ін., які особливо гостро відчуються в умовах воєнного стану. Як передбачено в абзаці першому частини першої ст. 12 Закону специфічні риси та умови журналістської діяльності є «підставами застосування окремих і особливих норм соціального захисту журналістів».

Зазначені специфічні риси та особливості журналістської діяльності є підставою диференціації правового регулювання трудових відносин журналістів, що проявляється в законодавчому закріпленні особливостей окремих умов їх праці. Нормами розділу IV Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» встановлені особливості трудових відносин за участю журналістів. Проте у вітчизняній науці трудового права питання правової регламентації трудових відносин журналістів ще не були предметом спе-

ціального комплексного дослідження. У цей час теоретичні та практичні проблеми правового регулювання трудових відносин журналістів також набули актуальності у зв'язку з прийняттям Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX [2], який набрав чинності 31 березня 2023 року, крім випадків, передбачених розділом X «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону. Законом України «Про медіа» внесено низку суттєвих змін до актів чинного законодавства України, що також потребують ґрунтовного аналізу.

Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання окремих умов праці журналістів, а також внесення пропозицій про вдосконалення актів чинного законодавства України в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. У чинному законодавстві України особливості трудових відносин журналістів закріплені в нормах розділу IV «Організація соціального захисту журналістів та особливості трудових відносин» Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів». У ст. 13 Закону закріплені норми про охорону праці журналістів, ст. 14 – про заробітну плату, ст. 15 передбачений порядок відрядження журналістів у місця надзвичайних подій та умови їх діяльності в цих відрядженнях.

Питання охорони праці журналістів набули особливої актуальності в умовах воєнного стану. Під час війни ризику журналістської діяльності проявляються все гостріше. За даними Національної спілки журналістів України, за рік повномасштабної російської агресії окупанти вбили в Україні щонайменше 50 медійників, доля ще декількох залишається нез'ясованою. Серед загиблих – вісім журналістів, які виконували професійні обов'язки; 13 медійників – цивільних жертв; 29 представників ЗМІ, які мобілізувалися для захисту України у лавах Сил оборони України [3].

За рік з початку повномасштабного вторгнення Росія скоїла 497 злочинів проти

журналістів та медіа в Україні. Такими є дані Моніторингу російських воєнних злочинів, що здійснює Інститут масової інформації [4]. ІМІ зафіксував загибель 48 медійників в Україні внаслідок російської збройної агресії, 35 випадів обстрілів журналістів з боку росіян. Щонайменше 17 журналістів отримали поранення під час виконання своєї професійної діяльності. Зафіксовано 21 випадок захоплення та викрадення журналістів російськими окупантами. Протягом року з початку великої війни росіяни 16 разів обстріляли телевежі, що спричинило повне або тимчасове зникнення телевізійного та радіомовлення в дев'яти регіонах України. Росіяни захопили редакції щонайменше 25 українських медіа, а щонайменше 233 медіа припинили повністю або частково свою діяльність. Також ІМІ зафіксував 67 погроз журналістам та редакціям як центральних, так і регіональних медіа [4].

Відповідно до частини першої ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» «охорона праці журналістів здійснюється за визначеними законодавством України правовими, соціально-економічними, організаційно-технічними, санітарно-гігієнічними та лікувально-профілактичними нормами».

Зміст цієї норми не узгоджується зі змістом частини першої ст. 1 Закону України «Про охорону праці» [5], згідно з якою «охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності». У зв'язку з цим охороною праці журналістів не можуть бути визнані «правові, соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні та лікувально-профілактичні норми», про які йдеться у частині першій ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів». Потрібно було б зазначити про правові, соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні і лікувально-профілактичні заходи та засоби, спрямовані на

збереження житла, здоров'я і працездатності журналіста в процесі професійної діяльності.

У ст. 13 Закону нічого не зазначається про гарантування одного з основних трудових прав журналістів – права на належні, безпечні і здорові умови праці, проголошеного в частині четвертій ст. 43 Конституції України [6]. У зв'язку з цим видається доцільним сформулювати частину першу ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» в такій редакції: «Журналістам гарантується право на належні, безпечні і здорові умови праці. Охорона праці журналістів здійснюється відповідно до актів чинного законодавства України про охорону праці».

Окремі зауваження варто висловити й щодо змісту частини другої ст. 13 зазначеного Закону, в якій йдеться про гарантування прав журналістів «на охорону праці, пільги та компенсації за роботу із важкими та шкідливими умовами праці, на медичні огляди, соціальне страхування, на всебічне розслідування нещасних випадків, смерті і шкоди, завданої здоров'ю при виконанні службових обов'язків, та права на відповідні відшкодування на підставі і за нормами Закону України "Про охорону праці". Посилання тільки на останній Закон викликає заперечення, оскільки при цьому не враховані зміни, що були внесені до актів чинного законодавства низкою законів України. Частина друга ст. 13 до теперішнього часу не зазнала змін з моменту прийняття Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 року. До цієї частини ст. 13 не було внесено змін й Законом України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року. У зв'язку з цим положення частини другої ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» необхідно привести у відповідність до актів чинного законодавства України.

Так, у частині другій ст. 13 Закону йдеться про право журналістів на медичні огляди. Водночас проходження медичних оглядів є не правом, а обов'язком працівників певних категорій відповідно до ст. 169 Кодексу законів

про працю України (далі – КЗпП України) [7], ст. 17 Закону України «Про охорону праці». Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 року № 559 «Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок» затверджено Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам [8]. У цьому переліку відсутні суб'єкти у сфері медіа та професія журналіста, тому журналіст не підлягає обов'язковому попередньому і періодичному медичним оглядам, які для працівників окремих категорій має організувати роботодавець за свої кошти. Право журналіста на медичні огляди за рахунок коштів суб'єкта у сфері медіа практично може бути реалізовано тільки в разі закріплення відповідної норми в колективному договорі, що відповідатиме припису частини другої ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» про обов'язкове врахування в колективних договорах особливих і специфічних рис журналістської діяльності та запровадження відповідних заходів.

У частині другій ст. 13 цього Закону також ідеться про гарантування права журналістів на соціальне страхування. Слід відзначити недостатньо коректне формулювання зазначеного права. У ст. 3 Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року [9] закріплене право громадян на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Відповідно до зазначеної статті право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням згідно з цими Основами мають застраховані громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено законодавством України, а також міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. З урахуванням цього до частини другої ст. 13 Закону України «Про державну під-

тримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» необхідно внести зміни і замість права журналістів на соціальне страхування закріпити їх право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Частиною другою ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» гарантуються права журналістів на «всебічне розслідування нещасних випадків, смерті і шкоди, завданої здоров'ю при виконанні службових обов'язків, та права на відповідні відшкодування на підставі і за нормами Закону України «Про охорону праці». Якщо норми про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій закріплені у ст. 22 Закону України «Про охорону праці», то норми про відшкодування «шкоди, завданої здоров'ю при виконанні службових обов'язків, норми про «права на відповідні відшкодування на підставі і за нормами Закону України «Про охорону праці», про що зазначається в частині другій ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів», у чинному Законі України «Про охорону праці» відсутні. У теперішній час відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю працівнику, внаслідок нещасного випадку, професійного захворювання і аварії, здійснюється відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [10], а не Законом України «Про охорону праці». Страховиком за Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (в редакції Закону № 2620-IX від 21.09.2022) виступає Пенсійний фонд України.

Потрібно також звернути увагу на те, що закріплена у частині першій ст. 22 Закону України «Про охорону праці» норма про обов'язок роботодавця організувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій є бланкетною, оскільки далі в цій частині міститься посилання на «положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок». Мається на увазі Порядок розслідування та обліку

нешасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 337 [11].

Таким чином, відповідно до чинного законодавства суб'єкт у сфері медіа повинен організовувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до зазначеного вище Порядку. На виконання приписів частини другої ст. 22 Закону України «Про охорону праці» за підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії суб'єкт у сфері медіа складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій заінтересованій особі не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування.

У частині другій ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» зазначається про гарантування прав журналістів на «всебічне розслідування нещасних випадків, смерті». Як видається, останнє слово необхідно виключити з частини другої ст. 13 Закону, оскільки зі змісту закріпленої норми не випливає, що смерть журналіста є наслідком нещасного випадку або настала під час виконання ним професійних обов'язків. У п. 10 Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві передбачені випадки, що підлягають спеціальному розслідуванню, серед яких: нещасні випадки із смертельними наслідками; випадки смерті працівників під час виконання ними трудових (посадових) обов'язків; випадки зникнення працівника під час виконання трудових (посадових) обов'язків та деякі інші.

Викликає заперечення включення до ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» частини четвертої, відповідно до якої «журналісти мають право на щорічну відпустку тривалістю 36 календарних днів та санаторно-курортне лікування за рахунок коштів суб'єктів у сфері медіа». Норми про відпустки та інші види часу відпочинку не є складовою правового інституту «Охорона праці». Вони входять до

окремого інституту «Час відпочинку» в структурі Індивідуального трудового права як складової частини системи трудового права України. Видається необхідним закріпити норми частини третьої ст. 13 в окремій статті Закону, а саме ст. 13¹, що дозволить передбачити особливості правового регулювання часу відпочинку журналістів.

Крім того, норму про щорічну відпустку журналістів необхідно доповнити словом «основна» і відповідне положення частини третьої ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» викласти в такій редакції: «Журналісти мають право на щорічну основну відпустку тривалістю 36 календарних днів...». Це має значення для диференціації щорічної основної та щорічних додаткових відпусток, види і тривалість яких передбачені пунктом 1 частини першої ст. 4 Закону України «Про відпустки» [12].

Потрібно враховувати, що в умовах воєнного стану надання відпусток журналістам регламентується нормами ст. 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [13]. У період дії воєнного стану надання журналісту щорічної основної відпустки тривалістю 36 календарних днів за рішенням роботодавця може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік. Згідно з частиною другою ст. 12 цього Закону «якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить більше 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану».

У нормах розділу IV Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» відсутні норми про робочий час журналістів. Проте саме ця умова праці також потребує законодавчого закріплення її особливостей у розділі IV зазначеного Закону. Це зумовлено такою специфічною рисою та умовою журналістської діяльності, як «інтенсивність інтелектуальної праці, її нерегульована тривалість за умов жорсткої регламентації редакційного і технологічного циклу підготовки та випуску видань і про-

грам». При цьому в Законі не розкривається зміст поняття «інтенсивність інтелектуальної праці». Зі змісту Закону випливає, що інтенсивність журналістської діяльності компенсується подовженою щорічною основною відпусткою, підвищенням заробітної плати.

Регламентация міри праці, тобто встановлення тривалості робочого часу, є однією з ознак трудових відносин. Що стосується професійної діяльності журналістів, то вона, виходячи з назви і змісту розділу IV Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів», здійснюється в рамках трудових відносин. У зв'язку з цим видається необхідним доповнити розділ IV Закону окремою статтею 13¹ «Робочий час і час відпочинку журналістів», в першій частині якої закріпити норми про робочий час журналістів, а в другій – норми частини третьої ст. 13 Закону про відпустки із доповненням положенням про право журналістів на інші види відпусток відповідно до законодавства України. В частині першій цієї статті доцільно передбачити встановлення такого режиму робочого часу для журналістів, як ненормований робочий день (згідно зі списком посад, визначених у колективному договорі), застосування дистанційної праці відповідно до ст. 60² КЗпП України. В літературі до однієї із категорій працівників, які можуть працювати за такою формою організації праці, як дистанційна праця поза підприємством, установою, організацією, віднесено також журналістів [14, с.44]. Для журналістів також доцільним може бути встановлення гнучкого режиму робочого часу, що відповідно до частини першої ст. 60 КЗпП України передбачає «саморегулювання працівником часу початку, закінчення роботи та тривалості робочого часу упродовж робочого дня, на визначений строк або безстроково, під час прийняття на роботу або пізніше».

Висновки. Особливості правового регулювання трудових відносин за участю журналістів закріплені спеціальними нормами і зумовлені специфічними рисами та умовами журналістської діяльності, передбаченими ст. 12 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів». Дифе-

ренція правової регламентації трудових відносин журналістів за такими підставами, як специфічні рисами та умови журналістської діяльності проявляється у встановленні додаткових гарантій і пільг нормами розділу IV зазначеного Закону.

Водночас недоліком окремих норм розділу IV Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» про особливості трудових відносин журналістів є те, що ці норми не зазнали змін з моменту прийняття Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 року і не враховують положення деяких законодавчих актів, прийнятих уже після набрання чинності зазначеним Законом. Ці недоліки властиві, зокрема, ст. 13 «Охорона праці», в якій не зазначається про гарантування одного з основних трудових прав журналістів – права на належні, безпечні і здорові умови праці. У зв'язку з цим видається доцільним сформулювати частину першу ст. 13 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» в такій редакції: «Журналістам гарантується право на належні, безпечні і здорові умови праці. Охорона праці журналістів здійснюється відповідно до актів чинного законодавства України про охорону праці».

Потребує внесення змін та доповнень частина друга ст. 13 Закону з метою приведення закріплених у ній норм у відповідність до актів чинного законодавства України.

Зі ст. 13 необхідно виключити норми про відпустки журналістів, оскільки зазначені норми не є складовою правового інституту «Охорона праці». Видається доцільним доповнити розділ IV Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» окремою статтею 13¹ «Робочий час та час відпочинку журналістів».

Механізм договірної регулювання особливих і специфічних рис журналістської діяльності на основі системи колективних угод і колективного договору не використовується належним чином на практиці, незважаючи на прямий законодавчий припис про це у низці

статей Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів». Так, у частині другій ст. 13 Закону передбачається «обов'язкове врахування в колективних договорах особливих і специфічних рис журналістської діяльності та запровадженні відповідних заходів». В умовах воєнного стану застосування договірних регулювань особливостей трудових відносин журналістів стало б важливим правовим заходом посилення соціального захисту журналістів під час військової агресії з боку РФ. Конкретними заходами могли б бути встановлення надбавок та доплат до

посадового окладу, надання додаткових днів відпочинку, тому що говорити про використання журналістами відпусток установленної тривалості у цей складний період навряд чи можна, інших гарантій і пільг на додаток до вже передбачених чинним законодавством. При цьому частину другу ст. 13 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» необхідно доповнити зазначенням про колективні угоди, в яких також слід обов'язково враховувати особливості і специфічні риси журналістської діяльності та запровадження відповідних заходів з охорони їх праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 50. Ст. 302.
2. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 3. Ст. 205.
3. Скільки журналістів Росія вбила в Україні за рік війни: дані НСЖУ. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/skilki-zhurnalistiv-rosija-vbila-v-ukrajini-za-rik-vijni-dani-nszhu-910668.html>
4. Рік великої війни: РФ скоїла 497 злочинів проти журналістів та медіа в Україні. URL: <https://imi.org.ua/articles/rik-velykoyi-vijny-rf-skojila-497-zlochyniv-proty-zhurnalistiv-ta-media-v-ukrayini-i50993>
5. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ (в редакції Закону № 229-ІV від 21.11.2002). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 2. Ст. 10.
6. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131.
7. Кодекс законів про працю України: Затверджений Законом № 322-VІІІ від 10.12.71. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
8. Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 року № 559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2001-p/print>
9. Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121.
10. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року № 1105-ХІV (в редакції Закону № 2620-ІХ від 21.09.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
11. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-p/print>
12. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 2. Ст. 4.
13. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
14. Пузирний В.Ф. Поняття та правове регулювання дистанційної роботи. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2021. Том 32 (71). № 6. С. 43–47.